

«Al Gaiter del Llobregat», un poema en honor de Joaquim Rubió i Ors del mestre i impressor gironí Anton Figaró i Oliva (1842)

Enric Prat i Pep Vila
(Societat Verdaguer)

L'onada d'entusiasme i l'impuls d'emulació que van suscitar els poemes de Joaquim Rubió i Ors, primer un per un i finalment tots junts un cop recollits en el volum *Lo Gayter del Llobregat*,¹ en tota una generació de lectors catalans, en tant que revelació inesperada de les possibilitats poètiques d'una llengua relegada i que els seus mateixos parlants creien que havia esdevingut definitivament inservible per a una literatura que aspirés a anar més enllà de l'acudit, enginyós o procaç,²

1. El citarem sempre per la reedició moderna i amb grafia actualitzada de la primera edició (1841): Joaquim RUBIÓ I ORS. *Lo Gaiter del Llobregat*, a cura d'Albert Mestres. Barcelona: Nova Biblioteca Selecta, 2006.

2. El mateix Rubió i Ors considerava que eren aquestes les causes del descrèdit en què havien caigut la literatura i la llengua catalanes: «y de uno [«mendigar vocablos y engalanarse con exótico aliño»] y otro abuso [«figurarse que se podían perdonar al poeta los pecados [...] contra la honestidad y el decoro, con tal que en descargo de ellos se esforzara en alambicar el pensamiento y lucir las travesuras y gracias de su ingenio»], el que naciera y se generalizara entre el vulgo y las personas poco conocedoras de nuestro idioma y de sus verdaderas riquezas literarias el errado concepto de que era éste únicamente apto para asuntos baladíes, y cortado á la medida del talento de copleros adocenados y de juglares callejeros» (Joaquim RUBIÓ I ORS. «Breve reseña del actual renacimiento de la lengua y literatura catalanas: ¿débesse á la influencia de los modernos trovadores provenzales?». *Memorias de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, 1880, v. 3, p. 157); però no se n'estava d'afegir-hi que també calia tenir ben present una altra causa: «el abandono y descrédito en que ha caído nuestro idioma [...] dében-se á este siglo durante el cual, desde la terminacion de aquella última guerra [«la de la independencia española contra Napoleón»], y en especial desde hace unos cuarenta años, ha sido arrojada de las escuelas por los gobiernos de todos los par-

ha estat resseguida recentment per Manuel Jorba³ a través de l'anàlisi del discurs de Verdaguer «Record necrològic de Joaquim Rubió i Ors» (1902),⁴ discurs que «donava peu a Verdaguer per fer una relació escalonada i poc o molt valorativa de persones, institucions i fets relacionables amb el procés de Renaixença, a partir del paper rellevant que calia atorgar-hi a l'homenatjat»,⁵ i per això ens valdrem dels testimonis aplegats per ell en aquella ocasió per a emmarcar el poema que avui volem presentar (exhumar, podríem ben dir), del qual es coneixia poc més que l'existència, perquè mai no havia estat reeditat ni antologat.⁶ Només és per l'esment que en va fer Rubió i Ors en un article seu i per la seva publicació pòstuma en un número de la *Revista de Gerona* de l'any 1877 que en coneixíem l'existència.⁷ Ens ha semblat que tant pel moment en què va ser escrit (1842, un dels fruits més primerencs de la publicació del llibre *Lo Gayter del Llobregat*) com per les seves qualitats intrínseques, que no són gens desdenyables, tot i ser un po-

tidos —que no los hay cuando de hacer la guerra á los apellidados dialectos se trata— cual si fuera una algarabía indigna de gentes cultas» (Rubí, 1880: 160).

3. Manuel JORBA. *Verdaguer davant el vuit-cents català, de l'Acadèmia estant: entorn del «Record necrològic de Joaquim Rubió i Ors» (1902)*. Barcelona: Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona, 2014 («Discurs llegit el dia 12 de juny de 2014 en l'acte de recepció pública de l'acadèmic electe Dr. Manuel Jorba a la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona. Discurs de contestació de l'acadèmic numerari Dr. Joaquim Molas»). A examinar el ressò que van tenir en altres autors les poesies del Gaiter, hi dedica específicament les pàgines 50 a 69.

4. «Recort necrológich del Excm. Sr. D. Joaquim Rubió y Ors llegit en la solemne sessió inaugural celebrada per la 'Real Academia de Buenas letras' lo dia 12 de janer de 1902 per Mossen Jacinto Verdaguer». A: Joaquim MIRET I SANS [et al.]. *Real Academia de Buenas Letras de Barcelona: Sesión Pública Inaugural celebrada el dia 12 de enero de 1902*. Barcelona: Imprenta de la Casa Provincial de Caridad, 1902, p. 19-34. Reproduït a Jacint VERDAGUER. *Obras Completas*, «Biblioteca Perenne». Barcelona: Selecta, 1949, p. 1283-1291; i a Jacint VERDAGUER. *Prosa*. Barcelona: Proa, 2003, p. 468-480.

5. Jorba, 2014: 12.

6. Òbviament no figura ni és esmentat a cap de les antologies centrades específicament en aquell període: Just CABOT. *Els iniciadors de la Renaixença. La poesia*. Barcelona, 1928; Josep M. MIQUEL I VERGÉS. *Els primers romàntics dels països de llengua catalana*. Mèxic, 1944; i Joaquim MOLAS. *Antologia de la poesia romàntica*, a cura de Ramon Pinyol i Torrents. Barcelona: Edicions 62, 1997.

7. Publicació indexada per Pep VILA a «La Renaixença a Girona». A: *Actes del Col·loqui Internacional sobre la Renaixença (18-22 de desembre de 1984)*. Barcelona: Curial, 1992, v. I, p. 189-213 (es refereix al poema de Figaró a la p. 198).

ema d'homenatge i per tant volgudament mimètic, sobretot si tenim en compte que es tractava de la primera obra del seu autor en català i que pràcticament només tenia per models de llengua i estil en aquesta llengua els que extreia de l'obra de Rubió, es mereixia prou tornar a poder ser llegit i valorat.

En paraules de Verdaguer en el seu «Record necrològic...»:

Les cançons del Gaiter del Llobregat ressonaren ben prompte per tot Barcelona, i, de ribera en ribera i d'afrau en afrau, per tot Catalunya. Tothom les llegí i les trobà fresques, bonicoies i encoratjadores com un himne d'esperança, i per tots endrets se sentiren paraules d'estranyesa barrejades amb mots d'entusiasme i admiració.⁸

«Ara veieu», deien tots, «i el català és bo per tot, tant serveix per fer plorar com per fer riure; és una llengua forta i baronil per cantar la pàtria, i ensems és blana, tendra i amorosa per aixecar himnes a Déu. Ara veieu, qui ens ho havia de dir!»⁹

D'aquell entusiasme¹⁰ en van sorgir un bon grapat de poemes arreu del territori de parla catalana,¹¹ naturalment obra d'autors amb

8. Citat per Jorba, 2014: 51.

9. Citat per Jorba, 2014: 21. I encara: «Per a Verdaguer, la “fe”, és a dir la confiança, posada per Rubió i Ors en la seva proposta i activitat poètiques tingué com a resultat el “crit de resurrecció” amb què la sentiren una “pila de poetes”; el “miracle” de la institució dels Jocs Florals; el “prodigi” de la resurrecció de la llengua enterrada “quatre centúries”» (Jorba, 2014: 26); «Més que no la cronologia i l'entitat de les respostes al Gaiter, Verdaguer té interès a destacar l'ampla distribució territorial dels poetes que es faran identificar com a seguidors del Gaiter pel pseudònim topogràfic, si no, encara més, per clares influències tècniques i recursos expressius característics» (Jorba, 2014: 58).

10. Com ara el que demostra el testimoni (amb evidents «tocs d'hipèrbole», com diu Jorba) de Mañé i Flaquer, que explica com en plena «guerra civil entre isabelinos y carlistas y las luchas entre moderados y exaltados [...] apareció *Lo Gaité del Llobregat*, pues, si no recuerdo mal, sus primeras composiciones debieron salir a la luz en 1839 [...] Pues bien, cuando llegaba una nueva composición de Rubió —todas extrañas a la pasión del momento, todas impregnadas de espíritu catalán— nos la arrebatábamos de las manos, se sacaban cien copias de ella, se leía en alta voz en los cuerpos de guardia y se daban al olvido los graves acontecimientos del día [...]» (Joan MAÑÉ I FLAQUER. «El catalanismo, III». *Diario de Barcelona* (8 de setembre de 1878), citat per Jorba, 2014: 54.)

11. «...la lectura del *Gaiter del Llobregat*, del senyor Rubió i Ors; estos foren los primers versos catalans moderns que coneguí, i quedí tan encisat d'aquella nova parla poètica, que no poguí ja traure-me-la del cap», escrivia també Teodor Llorente (citat per Jorba, 2014: 63).

graus de talent diversos, en una època en què la capacitat d'escriure en vers encara formava part de les habilitats socialment reconegudes:¹²

És, doncs, entre 1839 i 1842, que, forçades o no (és simptomàtic que un del protectors de Rubió, Miquel Antoni Martí, fos el primer a respondre), apareixen les primeres influències de la seva manera poètica, igualment que comentaris d'algun poema o ressenyes del recull en volum dels poemes i del pròleg.¹³

El mateix Rubió i Ors, a la seva *Breve reseña del actual renacimiento de la lengua y literatura catalanas* (article que va escriure l'any 1877 en reacció irada contra un passatge d'un discurs inaugural de Paul Meyer en el Collège de France en què atribuïa la renaixença de la literatura en català a l'estímul i a la imitació de la moderna poesia provençal, amb la intenció de desmentir-lo i demostrar la independència de l'origen i el desenvolupament de tots dos moviments, i la precedència del cas català), comentant el ressò que va tenir sobretot la publicació en volum dels poemes que havia escrit i publicat durant mesos en el *Diario de Barcelona* amb el pseudònim de Lo Gaiter del Llobregat, afirma:

En el espacio de tiempo que transcurrió desde que dió á la estampa la poesia titulada *Lo gayter del Llobregat* [16 de febrer de 1839] hasta Abril de 1841, en que redactaba el prólogo de la primera edicion de sus versos, únicamente tres voces, como decía en aquel prólogo, le habian saludado y alentado en su camino. Desde aquel año hasta la restauracion de los Juegos Florales, que marca el comienzo de un nuevo período en la historia de nuestro renacimiento, fué, con placer debeis recordarlo los que alcanzasteis aquellos tiempos, un continuo

12. Deia el mateix Rubió, a la segona edició de *Lo Gaiter del Llobregat* (1858): «Lo lector haurá vist en lo prólech anterior, lo desfálliment amb que vejé lo qui escriu aqueixas lineas lo aislament angustió, la trista soledat en que li deixaren fer llavors son camí, los que mes podian ajudar-lo á restaurar la llengua de sa patria. ¡Quant lluny estaba en aquella ocasió de creurer que tan prompte, —lloat ne sia Deu— se havia de veurer rodejat de tants com se disposavan á aussiliarlo; que tan prompte se havian de agrupar tants joves i valerosos poetas entorn de la bandera que tingué la ditxa de fer onejar al aire! ¡Com podía sospitar llavors, que aquell crit seu á tots los que habian rebut del cel lo dó casi diví de la poesia, havia de ser com una especie de toch de somatent, al rumor del qual no quedàs casi ningú d'ells que no despenjàs dels antichs murs las arpas dels trobadors, tant temps feya mudas y abandonadas!».

13. Jorba, 2014: 55.

exhalarse de voces nuevas que iban engrosando el coro de los noveles poetas catalanes.¹⁴

En la relació que Rubió fa dels seus seguidors, els dos primers citats són Antoni de Bofarull i Tomàs Aguiló, però el que esmenta a continuació és l'autor del poema que volem presentar, actualment un complet desconegut:

Al propio tiempo llegaba á mi desde las orillas del Ter una entusiasta salutación al despertamiento de nuestra poesia, en sonoras estancias escrita por quien, en su excesiva modestia, no tan solo me ocultaba su nombre, sino que ni siquiera me daba el menor indicio por donde pudiera adivinar quien fuese. Hoy tengo datos para sospechar que era su autor el poeta librero de Gerona, D. Antonio Figaró y Oliva, del cual me dice el Sr. Girbal (1),¹⁵ cronista de dicha ciudad y uno de sus más fecundos poetas, "haber sido por todo extremo aficionado á la literatura, y que habia escrito varias veces y muy bien en nuestra lengua."¹⁶

Qui era aquell Anton Figaró i Oliva, mestre, impressor i escriptor ocasional en català i castellà? Provenia de dues famílies notòries d'impressors gironins: els Figaró i els Oliva.¹⁷ El seu pare, Agustí Figaró, casat amb Maria Oliva, des de la mort del seu sogre va dirigir la impremta d'on van sortir la major part dels llibres gironins de la primera meitat del s. XIX, principalment de tema religiós i destinats a un consum local, a part dels quals només destaca una edició de l'obra *Instruccions per l'ensenyança de minyons*, de Baldiri Reixach. A la seva mort (1848), la viuda i el fill Anton prengueren les regnes del negoci, que sembla que va perdurar fins a l'any 1855. Els llibres i fullets eren editats amb el peu d'impremta d'*Agustín Figaró y Oliva*; a partir de la mort del progenitor (1823), van a nom de *Viuda e hijo de Figaró*. No sabem de cap obra editada en solitari pel fill com a continuador del negoci.

14. Rubió, 1877: 171-172.

15. Nota de Rubió: «En carta de 11 de Enero de 1877».

16. Rubió, 1877: 173.

17. Vegeu el llibre d'Enric MIRAMBELL I BELLOCH. *Història de la impremta a la ciutat de Girona*. Girona: Ajuntament de Girona / IEG / Diputació de Girona, 1988.

Del mateix Anton Figaró i Oliva, en posseïm ben poques dades biogràfiques. Com hem dit, sabem que era fill de l'impressor Agustí Figaró i de Maria Oliva Gispert, tots dos pertanyents a nissagues de llibreters i impressors. Va ser batejat el primer de febrer de 1811, en plena Guerra del Francès, a les fonts baptismals de l'església de Sant Feliu de Girona, amb els noms d'Anton, Jaume i Joaquim, fill legítim d'Agustí Figaró, impressor.¹⁸ A la notaria de Josep Bou Martorell n'hem trobat els capítols matrimonials, signats amb Dolors Llinars Tomàs,¹⁹ filla d'un propietari de Sant Feliu de Guíxols, el 2 de maig de l'any 1838. També hi ha documentació seva en el registre d'hipoteques del 1838. Segons Enric Claudi Girbal, Anton Figaró era mestre («profesor de instruccion primaria»), però no sabem on va exercir; a més, Girbal ens informa que «tiene publicadas varias poesias sueltas, y entre ellas una *Miscelánea poética a Sta. Catalina de Sena*,²⁰ bajo el pseudónimo de Un terciario de la misma Santa, Gerona, 1851, en la imprenta del autor». ²¹ Figaró va vendre l'any 1856 el negoci de la impremta a Melitó Suñer (que l'any 1862 el revendria a Tomàs Carreras i Roca). Ara per ara, desconeixem la data exacta de la seva mort, excepte que ja s'havia produït l'any 1877, quan Rubió acabava de descobrir-ne la identitat.

El poema va ser escrit l'any 1842, i enviat poc després a Rubió, però no apareixeria publicat fins a l'any 1877, dins la *Revista de Gerona* (juliol de 1877, número XI, p. 294-297). El director de la publicació,

18. Arxiu Diocesà de Girona, *Llibre de Baptismes B14* (1801-1855), p. 248.

19. Notaria 11, volum 672, capítols matrimonials signats el 2 de maig de 1838, fol. 126r a 129v.

20. *Miscelania poética escrita por un terciario de la ínclita Santa Catalina de Sena y dedicada á la misma excelsa patrona* (Girona: Imprenta de la viuda é hijo de Figaró, 1851, 7 fulls), del qual no hem pogut veure directament cap exemplar, però sí algunes pàgines fotografiades d'un exemplar en venda, accessible a Internet. Una altra obreta anònima publicada a Girona podria ser d'Anton Figaró: *Gozos á la ínclita virgen santa Catalina de Sena, que le dedican sus terciarios de la ciudad de Gerona* (Imprenta de Figaró, sense data). Actualment és consultable (però no completament llegible) per Internet a través de Gallica, que n'atribueix l'edició a Rafel Figaró; el poema es troba, des del 27 d'agost de 2013, a les «Médiathèques de Montpellier Agglomération». N'hi ha almenys una reedició de 1858, a la «Imprenta de Meliton Suñer», successor dels Figaró.

21. Enric Claudi GIRBAL. *Memorias literarias de Gerona. Estudio Bibliográfico. Certamen Literario de Gerona*, 1874, citat dins l'antologia de Pep VILA. *La Renai-xença a Girona*. Girona: Diputació de Girona, 1986, p. 109.

Manuel Viñas i Graugés (Girona, 1842-1899; advocat, un dels creadors de la Universitat Lliure de Girona), hi feia constar que ja era un poema pòstum. Per què l'any 1877 els editors exhumaven aquest poema, escrit trenta-quatre anys abans? Podria ser que en fos el motiu la mort recent del seu autor? Una altra possibilitat ens la suggereix una nota apareguda en el número de la *Revista de Gerona* de setembre de 1876, en una secció de notícies soltes dedicades a esdeveniments culturals de la ciutat, ben segur també redactada pel mateix director:

En lo que va del presente mes, hemos tenido entre nosotros, por algunos días, a los distinguidos literatos compatriotas D. Manuel y D. Pablo Milá y Fontanals y D. Joaquín Rubió y Ors y a los extranjeros D. Pablo Meyer y D. Pedro Bonnassieux, profesor de lenguas en el Colegio de Francia...²²

Així doncs, sabem positivament: *a)* que el setembre de 1876 Rubió va fer una estada breu a Girona (en companyia precisament de Paul Meyer, que tant l'indignaria quatre mesos més tard quan va tenir notícia del seu discurs inaugural al Collège de France i de la visió tendenciosa i interessada que hi feia de la Renaixença catalana com a subsidiària i mimètica de la provençal) i que, com és lògic, va mantenir contacte amb els redactors de la *Revista de Gerona*;²³ *b)* que en una carta de l'11 de gener de 1877 Enric Claudi Girbal li va fer saber que el poema rebut anònimament més de trenta anys enrere era obra d'un gironí ja traspasat, Anton Figaró; *c)* que el febrer de 1877, en la seva *Breve reseña...*, Rubió, que encara recordava, i cal creure que conservava, aquell poema que li havia estat enviat en el més rigorós anonimat, va fer pública aquesta notícia; i *d)* que finalment la redacció de la *Revista de Gerona* va decidir publicar el poema en el número del mes de juliol d'aquell any. Tot ens fa pensar, per tant, que la publicació del poema està relacionada amb alguna conversa que degué tenir lloc entre Rubió i Girbal durant l'estada del primer a Girona.

El poema d'Anton Figaró consta de 18 estrofes de sis versos: quatre decasíl·labs femenins i dos hexasíl·labs masculins, que sempre són

22. *Revista de Gerona*, setembre 1876, p. 16.

23. Els col·laboradors de la *Revista de Gerona* tenien la seva tertúlia a l'anomenada Cova d'en Viñas, al carrer d'Abeuradors [vegeu, per exemple: Enric MIRAMBELL. «Enrique Claudio Girbal Nadal». *Revista de Girona*, 32 (1965), p. 80-82].

els versos tercer i sisè. Aquests darrers rimen entre ells en consonant i un qualsevol dels dos primers decasíl·labs rima (en consonant gairebé sempre) amb un qualsevol dels decasíl·labs de la segona meitat, mentre que els altres dos decasíl·labs queden sense rimar (o, en algun cas, rimen en assonant), constituint esquemes mètrics com aquests (l'apòstrof indica rima femenina; X, manca de rima): *a)* 10A' 10X' 6B 10A' 10X' 6B; *b)* 10X' 10A' 6B 10X' 10A' 6B; *c)* 10 X' 10A' 6B 10A' 10X' 6B; etc. Aquest model l'usa Rubió a les tres primeres estrofes d'«A la poesia»²⁴ i a la part central del poema «A una cega»,²⁵ però en Rubió és més freqüent en una variant de vuit versos, en què, a més dels dos hexasíl·labs, a cada mitja estrofa rimen entre ells dos dels tres versos decasíl·labs (per exemple, a «Mos cantars», p. 37-39, o «A ma cabanya», p. 154-158).

Farem una paràfrasi del contingut del poema perquè se'n vegi clarament l'estructura. L'autor es compara primer amb un llaurador que amb la seva suor ha de regar la terra ingrata però que en sentir cantar un ocell oblida «les penes i els afanys» (*estrofa 1*) i després amb un vianant assedegat que mentre avança pel desert (on la seva vista «amb sospirs serpenteja per l'arena», i s'hi perd) descobreix encantat un curs d'aigua (*2*), pel fet d'haver quedat encisat (ell, «trist viandant, llaurador pobre», que habita «en aquest món d'amargura») per «vostres cants d'amor i de dolçura» en «llengua llemosina» (*3*).

Per això saluda el Gaiter, com el poble aplaudeix l'atreu donzell que entra primer en lliça (*4*), com el solitari saluda la lluna que il·lumina el cementiri («el xiprer i el marbre funerari») i «lo seu pit, recent sepulcre de la mundana pols» (*5*); perquè el Gaiter és el primer que ha entrat en l'imperi dels segles només amb la llum del cor, com Orfeu va penetrar amb sa lira a les llacunes d'Estígia (*6*), cercant, «ardent en son amor», com Orfeu cercava Eurídice, la «musa laletana», que moria sospirant en «los foscos subterranis» del temps (*7*). I la musa laletana «s'ha alçat a l'accent de vostres llavis», ha arrancat de la tomba gòtica la cítara immortal «dels discrets trobadors, dels antics savis» i ha unit els seus «tons divins» amb el «geni celestial» de la vostra gaita (*8*).

24. Rubió, 1841 (2006): 128

25. Rubió, 1841 (2006): 103-104.

Després vénen els elogis de «vostra gaita», descrita com una copa d'harmonia d'on es desprenen, com si fos una arpa celestial, dolcíssims cants de mel, que són cabalosos torrents de poesia que, amb «ses ales de foc», penetren els núvols i puguen fins al cel (9); són com un gerro amb milers de flors oloroses, més pures que la rosa a l'alba, que el gessamí que mostra la seva bellesa vora el Betis daurat, més pures que un perfum d'Àrabia (10).

Però aquí el discurs és interromput sobtadament («Oh!») per la interrupció de pensaments sobre la pròpia insignificança i indignitat com a poeta en comparació amb l'autor que pretén elogiar; i se'n disculpa: si, en canvi, aquests meus versos respiren rusticitat, si tenen ressò d'asperesa, si canso la vostra atenció i delicadesa amb un simple flabiol capaç només de seguir una musa de pastors, «perdó, Gaiter, perdó» (11). Perquè, afirma com a descàrrec, aquesta és la primera vegada que el seu llavi «destil·la» «laletans accents», és a dir, que canta en llemosí, i la seva ànima trista queda embriagada al cantar «en l'idioma de ma pàtria», el que va beure al bressol (12), més embriagada que l'ocell joïós que en l'enramada canta els seus amors «ab lo cantar del niu», més que el captiu que, «al compàs de pesats ferros», entona «bells records de sa llar i sa nineta» (13); perquè la musa que l'inspira és molt pobra i el seu front no està engalanat ni amb llorer ni amb violeta d'argent, ni els seus dits són prou airosos per a puntejar les cordes sonores d'una lira, pura font de plaer (14), ni pot posar-se al peu de «la cabanya que besa amb ses pacífiques onades lo Llobregat hermós», ni seure's «en sa platja serpentina» per oir «de prop vostres balades en llemosí melós» (15). Li demana, però, que no desdenyi «l'encensada que mon cor encenser noble us tributa», perquè «n'és cor català», «ni tampoc los olors d'esta garlanda» que, si no és bella, almenys és sincera («eixuta d'hàlit cortesà») (16). Tanmateix la pròpia inseguretat l'escomet de nou: «Més ai! Quant neci só [de pretendre-ho]!», i es resigna a allò que creu que es mereix: «sí..., desdenyeu-la, tireu ses flors i fulles per l'herbeta», espargiu-ne l'encens, com si només fos pols de la qual es burlen vents impetuosos, com una gota d'aigua en un mar immens (17), que ell es quedarà a les rústiques ribes del Ter, plorant, alegre, el seu trist fat; alegre, perquè recordarà, «bon Gaiter, vostres planures, el vostre horisont de perla i ametista, i vostre Llobregat» (18).

La sinceritat, la modèstia i la inseguretat que proclama Figaró no són només un recurs retòric propi de l'època (molt freqüent en els textos en vers i en prosa del mateix Rubió: «Durs seran mos cantars, sens harmonia | saltaran de mon cor mos sentits versos, | [...] mes no se'ls tatxarà de bastardia, | pus llemosins seran, encara que aspres», p. 38), sinó que les va corroborar amb el seu capteniment, ja que el poema va ser enviat a Rubió de manera completament anònima, sense cap més pretensió que fer-li un sentit homenatge, i en els anys successius no va fer res per publicar-lo ni tan sols per donar-se a conèixer a Rubió, que no va saber qui n'era l'autor fins al cap de més de trenta anys, de manera indirecta i pòstumament.

Al llarg del poema de Figaró hi ha al·lusions contínues a l'obra del Gaiter, que hem anat assenyalant a les notes quan les hem percebut, i hi intervenen gairebé tots els tòpics «renaixentistes» (lires, arpes, cítares, gaites i flabiols, els trobadors, la llengua llemosina, la musa laletana, la «platja serpentina», «l'idioma de ma pàtria», «lo cantar del niu...») i romàntics (la llum de la lluna «sobre el xiprer i el marbre funerari», monuments gòtics, «foscos subterranis», l'ardit donzell que entra al torneig amb elm emplomallat, el desert i el perfum d'Aràbia, l'imperi dels segles, el riu Betis), a més d'al·lusions clàssiques (Orfeu i Eurídice).

El presentem amb grafia modernitzada, però respectant totes les altres característiques de la llengua de l'autor, i donem en apèndix la transcripció literal del text publicat a la *Revista de Gerona*.

AL GAITER DEL LLOBREGAT
UN COR CATALÀ²⁶

No tant les penes i els afanys olvida
amb son suor al regar la terra ingrata
lo pobre llaurador,

26. «Es desvetllaven “càntics”, és a dir poesia, i “cors”, és a dir sentiments que depassen l'àmbit estricte de la poesia, com es posaria de manifest als Jocs Florals mateixos, que aglutinaria gent de tots els àmbits professionals en la gradual presa de consciència del conjunt d'elements constitutius del moviment renaixent i en la presa de consciència de la necessitat i oportunitat de “reivindicació” de la personalitat històrica i actual de Catalunya davant de propis i estranys» (Jorba, 2014: 35-36).

si lo dolç cantar ou i els trins melosos,
que dintre exhala d'una ombrívol mata
l'aucellet d'ales d'or;²⁷

ni d'un cristall²⁸ la vista tant encanta,
que amb sospirs serpenteja per l'arena
perquè en l'arena es perd,²⁹
al viandant sedent³⁰ que trist camina
respirant foc allà en terra agarena,³¹
allà enmig del desert;

com a mi, que en aquest món d'amargura
habito, trist viandant, llaurador pobre,
vós haveu etxisat
amb vostres cants d'amor i de dolçura,
dignes cants de la llengua llemosina,
Gaiter del Llobregat.

Jo vos salud, Gaiter, jo vos saludo³²
com saluda lo poble amb ses palmades
lo noble atreviment
de l'atrevit donzell que amb l'elm de plumes
llança el primer ses bèl·liques mirades
a l'entorn del palenc,³³

27. Una estrofa del poema «Dolor i consol» de Rubió diu: «I així com les fatigues | i els suors de la sega | olvida l'encorbat treballador | que ajagut dalt del carro | en les garbes d'espigues | torna a casa cantant himnes d'amor» (p. 60).

28. *un cristal*: un corrent d'aigua.

29. *...perd*: qui serpenteja per l'arena i s'hi perd és la vista del vianant.

30. *al viandant sedent*: 'al caminant assedegat'. L'expressió *lo viandant sedent* es troba en Rubió: «A ma cabanya» (vers 4t de la 3a estrofa). Respectem l'ús de la preposició *a* davant del complement directe: «la vista d'un cristall encanta *al* vianant assedegat».

31. *terra agarena*: els països àrabs (d'*agarè* «alarb, descendent d'Agar», DCVB; adjectiu derivat del nom de l'esclava amb qui Abraham va tenir el seu primer fill, Ismael, considerat l'origen del poble àrab).

32. *saludo*: la coexistència d'aquestes dues variants de primera persona del present d'indicatiu del verb *saludar* (*salud/saludo*), es troba també en Rubió, en els versos 9 i 17 del poema «A unes ruïnes» (p. 86).

33. *palenc*: 'lloc clos on se celebra un torneig, una exhibició de lluita' (DCVB; no és a DIEC2, com si fos un castellanisme, però apareix sovint en català medieval, fins i tot en el sentit que té aquí: «Palenc [Jaume I] començà a ser una forta

com immòbil saluda el solitari
 al planeta argentat, que melancòlic
 envia un destell dolç
 sobre el xiprer i marbre funerari,
 i sobre lo seu pit, recent sepulcre
 de la mundana pols.

Ah!, vós lo primer sou que amb ferma planta
 heu penetrat dels segles³⁴ en l'imperi
 sols amb la llum del cor;
 com penetrà també amb sa lira santa
 d'Estígia en les incògnites llacunes
 de Tràcia lo³⁵ cantor.³⁶

I com ell a sa Eurídice graciosa
 ardent en son amor tristet buscava
 perombres divagant,
 vós,³⁷ la musa laletana³⁸ melodiosa
 que del temps en los foscos subterranis
 moria sospirant.

I s'ha alçat³⁹ a l'accent de vostres llavis,
 i de la tomba gòtica⁴⁰ arrancant-ne
 la cítara immortal
 dels discrets trobadors, dels antics savis,

palissada defensiva, en pla de guerra (no pas per a justes). [...] Altrament en el s. xv, on ja se li nota el significat lliça de justes», DECat, VI, 178a).

34. *segles*: a l'original, *seggles*.

35. *lo*: corregim *la*.

36. *de Tràcia lo cantor*: Orfeu.

37. *vós*: 'vós buscàveu'.

38. *la musa laletana*: la nota que conté *Lo Gaiter del Llobregat* (1841) a propòsit de Laletània i dels laletans és aquesta: «*Laletània*. Nom que se dava antigament a la part de Catalunya que s'estén des de Blanes, o segons altres des d'Empúries, fins a la boca del Llobregat, per haver estat ocupada en altre temps per los laletans» (p. 39). La referència als laletans és un dels tòpics de la poesia de l'època, de Rubió i Ors a Teodor Llorente; Antoni Ribot i Fontseré (1813-1871) ja havia usat a *El Vapor* el pseudònim d'El trovador de Laletania, una de les probables fonts d'inspiració del mateix Rubió i Ors.

39. *s'ha alçat*: el subjecte és *ella*, la musa laletana.

40. En el poema «Barcelona», hi trobem «gòtiques sepultures» (p. 44) i «gòtics sepulcres» (p. 47).

ha unit sos tons divins de vostra gaita
al geni celestial.⁴¹

De vostra gaita, copa d'harmonia
d'on se desprenen, com de cèlica arpa,
dolcíssims cants de mel,
caudalosos torrents de poesia
que amb ses ales de foc núvols penetren,
pujant-ne fins al cel;

de vostra gaita, gerro d'oloroses
mil i mil flors, més que la rosa pura
al despuntar la llum,
més que el blanc gessamí, que en les florestes
del dorat Betis mostra sa hermosura,
més que aràbic perfum;

de vostra gaita... Oh! si estos mos versos
rusticitat respiren, d'asperesa
si tenen lo ressò,
si amb lo flubiol de ma pastoril musa
fatig⁴² vostra atenció i delicadesa,
perdó, Gaiter, perdó.

Pus és aquesta la primer vegada
que el llavi laletans accents destil·la,
que canto en llemosí,
i queda ma trista ànima ubriacada⁴³
al cantar-ne en l'idioma de ma pàtria,⁴⁴
que en lo bressol beguí;

41. ...*celestial*: hipèrbaton, 'ha unit els seus tons divins amb el geni celestial de la vostra gaita'.

42. *fatig*: 'fatigo'.

43. *ubriacada*: 'embriagada, èbria'. DCVB considera que *ubriac* i *ubriacar* són italianismes i no els documenta fins a finals del s. XIX.

44. «Al cantar-ne en l'idioma de ma pàtria» obliga a fer una sinèresi a *idioma* perquè l'accent recaigui a la sisena síl·laba i el vers no resulti hipermètric. A més, l'adverbi *ne* no té cap antecedent clar (els «laletans accents»?); però en el poema hi ha altres exemples semblants: «ni airosons són los dits per puntejar-ne | les sonores cordes d'una lira» (estrofa 14, vers 4t), «que n'és cor català» (estrofa 16, vers 3r).

Gerona, febrer de 1842

dent en son amor tristet buscaba | Per sombras divagant, | Vos la musa
laletana melodiosa | Que del temps en los fòscos subterranis | Moría
sospirant. || Y se ha alsat al accent de vostres llavis, | Y de la tomba
gòtica arrancantne | La cítara immortal | Dels discrets trobadors, dels
antichs sabis, | Ha unit sos tons divins de vostre gayta | Al geni celesti-
al. || De vostre gayta, copa de armonía | D' hont se desprenen, com de
célica harpa. | Dolsíssims cants de mel, | Caudalosos torrents de poe-
sia | Que ab sas alas de foch nuvols penetran | Pujantne fins al cel: || De
vostre gayta, gerro de olorosas | Mil y mil flors, més que la rosa pura |
Al despuntar la llum; | Més que 'l blanch gessamí, que en las florestas |
Del dorat Bétis mostra sa hermosura; | Més que arábich perfum: || De
vostra gayta... oh! si estos mos versos | Rusticitat respiran, de asperesa
| Si tenen lo ressó, | Si ab lo fluviol de ma pastoril musa | Fatig' vostre
atenció y delicadesa, | Perdó, Gayté, perdó. || Pus es aquesta la primer
vegada | Que l' llavi laletans accents destilla, | Que canto en llemosí; |
Y queda ma trista ánima ubriacada | Al cantarne en lo idioma de ma
patria, | Que en lo bressol beguí: || Més que l' joyós aucell que en la
enramada | Sos amors diu del prat á la floresta | Ab lo cantar del niu; |
Més que cuan al compás de pesats ferros | Bells recorts de sa llar y sa
nineta | Entona lo cautiu. || Pus molt pobre es la musa que me inspira, |
Ni llorer, ni argentada violeta | Orna mon pàlit front, | Ni ayrosos son
los dits per puntejarne | Las sonoras cordas de una lira | De plaher
pura font; || Ni puch posarme al peu de la cabanya | Que besa amb
sas pacíficas onadas | Lo Llobregat hermós, | Ni sentarme en sa platja
serpentina, | Per oirne de prop vostres baladas | En llemosí melós. ||
Pero no desdenyeu, no, la encensada | Que mon cor encenser noble os
tributa, | Que n' es cor catalá; | Ni tampoch los olors de esta garlanda
| Que, sino bella, al menos es aixuta | De hálit cortesá. || Mes ay! cuan
neci só! si... desdenyéula, | Tireu sas flors y fullas per la herbeta, | Y
espargiune l' encens; | Com de la débil pols los impetuosos | Vents se
burlan, y com de una goteta | De aigua lo mar inmens: || Y del Ter en
las rústicas riberas | Alegre ploraré jo ma sort trista, | Ploraré mon
trist fat, | Recordant, bon Gayté, vostres planuras, | Vostre horisont
de perla y amatista, | Y vostre Llobregat. || ANTON FIGARÓ Y OLIVA.
Gerona, Febrer de 1842.

Apèndix 2

L'obra impresa atribuïda a Antoni Figaró és molt escassa. Heus aquí el detall d'unes obres seves de caire religiós.

